

Çoklu Olumsuzluk Kavramı ve Türkçedeki Çoklu Olumsuzluğa Yûnus Emre Dîvânı Örneğinde Bir Bakış

M. Selcen Çürük*

Özet: Biçim-söz dizimsel yapıda yer alan çok sayıda (en az iki) olumsuzluk unsuru, kimi zaman uyum içerisinde olup yine bir olumsuz anlamı karşılarken kimi zaman da birbirini iptal ederek olumlu bir anlam ortaya koyabilir. Bu çalışmada çoklu olumsuzluk kavramı üzerinde durulmuş, bu kavramın Türkçedeki görünümleri 13. yüzyıl Oğuz Türkçesini kendine has üslubuyla yansıtan Yûnus Emre'nin şiirlerinden elde edilen tanıklarla ortaya konmaya çalışılmıştır. Yûnus Emre, insan gönlüne hitap eden şiirleri ve bu şiirler aracılığıyla telkin ettiği fikirleriyle yalnızca döneminde değil, yüzyıllar sonra da teveccüh görmüş müstesna şahsiyetlerden biridir. Şiirlerinin, hitap ettiği kitlenin zihninde yer ederek yüzyıllar boyunca zevkle okunup söylenmesinde hiç şüphesiz onun muhataplarına vermek istediği mesajın mahiyeti kadar bu mesajı dile getiriş biçimi, söyleyiş incelikleriyle dolu akıcı, kıvrak üslubu doğrudan ilgilidir. Olumlu ve/veya olumsuz ifadeyi güçlü/etkili kılan dil kullanımlarından biri olan çoklu olumsuzluk da bu yalın ama sanatkârâne üslupta kendine yer bulmuştur.

Anahtar sözcükler: Olumsuzluk, çoklu olumsuzluk, olumsuzluk uyumu, çift olumsuzluk, pekiştirmeli olumsuzluk, Oğuz Türkçesi, Yûnus Emre, dîvân

The Concept of Multiple Negation and a Glance at Multiple Negation in Turkish in the Case of Yûnus Emre Divânı

Abstract: Many (at least two) negation constituent present in the morpho-syntactic structure sometimes can be in harmony thus corresponding to another negative meaning but sometimes may cancel themselves to produce a positive meaning. In this study, multiple negation concept has been studied and the examples of this concept in Turkish have been tried to be put forth via

* Dr., MEB, mselcenc@yahoo.com.tr

evidences acquired from the poems of Yûnus Emre in his special style of 13th century Oğuz Turkish. Yûnus Emre is an individual who has not only received kindness during his own period of life with his poems that appeal to human heart and the ideas that he put forth via these poems, but also has received wide acclaim even centuries later. The fact that his poems have been read and recited for centuries is undoubtedly related with the essence of the messages that he wishes to convey as well as the fluent and flowing style with which he conveys these messages. Multiple negation is one of the uses of language that make positive and/or negative expressions strong/effective and it has found place for itself within this plain but artistic style.

Key words: Negation, multiple negation, negative concord, double negation, emphatic negation, Oghuz Turkish, Yunus Emre, divan

1. Giriş

Baçım-söz dizimsel yapıda yer alan birden fazla olumsuzluk unsuru¹, türlü durumlarda birbirlerini iptal ederken, kimi durumlarda uyum içinde olabilmektedir. Başka bir ifade ile, birden fazla olumsuzluk unsuru bir arada bulunduğu söz konusu unsurlar klasik mantıktaki gibi yalnızca birbirini iptal etmez; kimi zaman birbirlerinin semantik değerlerini düşürüp kimi zaman da yükseltebilirler. Nitekim van der Wouden, olumsuzluk işaretleyicisi olan bir yapıya bir olumsuzluk işaretleyicisi eklendiğinde klasik mantıktakinden -iki olumsuzluğun birbirini iptal etmesi- farklı olarak doğal dillerde şu muhtelif olasılıkların görülebildiğine işaret eder:

1. Semantik olarak bir şey değişmez. Birçok olumsuzluk işaretleyicisini ihtiva eden yapı bir tek olumsuzluk işaretleyicisi olan yapıya -semantik olarak- eşdeğerdir.

2. İki olumsuzluk işaretleyicisi birbirini zayıflatır. Sonuçta, söz konusu yapıda bir olumsuzluk işaretleyicisi olmasından daha düşük/az semantik bir değer ortaya çıkar. Başka bir ifadeyle mevcut olumsuz durum zayıflar.

3. Mantıkta olduğu gibi iki olumsuzluk işaretleyicisi birbirini iptal eder. Sonuçta, yapıdaki olumsuzluk ortadan kalkar.

4. İki olumsuzluk işaretleyicisi semantik olarak birbirini yükseltir. Sonuçta, tek bir olumsuzluk işaretleyicisi varken ortada olan semantik değerden daha güçlü bir olumsuzluk ortaya çıkar (van der Wouden 1994: 93).

¹ Bu çalışmada sınırları geniş bir terim olarak kabul edilen *olumsuzluk unsuru* (negative constituent), daha çok ad soylu sözcükler için kullanılan *olumsuz sözcükler* (n-words) ve tümcesel olumsuzluğu işaretleyen (ekler, ad/fiil soylu sözcükler vb.) *olumsuzluk işaretleyicilerini* (negative markers) de ihtiva eder.

Çoklu olumsuzluk, yukarıdaki tespitler doğrultusunda muhtelif başlıklara ayrılarak incelenmektedir. Van der Wouden (1994) çoklu olumsuzluğu olumsuzluk uyumu (negative concord), olumsuzluğun zayıfla(tıl)ması/ arıksayış (weakening of negation), yadsıma (denial)² ve pekiştirmeli olumsuzluk (emphatic negation) olarak dört başlık altında ele almıştır. Zeijlstra ise çalışmasının çoklu olumsuzluğu ele aldığı kısmında dilleri genel olarak çift olumsuzluk kuralı'nı (law of double negation) uygulayan diller ve uygulamayanlar olarak ikiye ayırmıştır. Buna göre çift olumsuzluk kuralı'nı uygulayanlar *Çift Olumsuzluk Dilleri*, uygulamayanlar ise *Olumsuzluk Uyumu Olan Diller* olarak kabul edilir (2004a: 57-75). Eserinin “Çoklu Olumsuzluğun Yorumu” başlıklı kısmında Zeijlstra çoklu olumsuzluğu çift olumsuzluk, olumsuzluğun zayıfla(tıl)ması, olumsuzluk uyumu ve pekiştirmeli olumsuzluk alt başlıklarında incelemiştir. Zeijlstra, 2002'deki çalışmasında ise olumsuzluğun hiyerarşisini şöyle göstermiştir:

Tablo 1. *Olumsuzluğun Hiyerarşisi*

BASİT OLUMSUZLUK	Çok unsurlu olumsuzluk [en/ne ... nie(t)]	
	Tek unsurlu olumsuzluk	Fiil öncesi unsur ile (en/ne ...)
		Olumsuzluk parçacığı ile [nie(t)]
ÇOKLU OLUMSUZLUK	Çift olumsuzluk	
	Olumsuzluk uyumu	Olumsuzluk yayılımı
		Olumsuzluk ikizleşmesi
		Olumsuzluk yayılımı ve ikizleşmesi

Kaynak: Zeijlstra 2002: 193

Bu çalışmada çoklu olumsuzluk; olumsuzluk uyumu ve çift olumsuzluk olarak iki ana başlık altında ele alınıp incelenmiştir. Yukarıda ifade edildiği gibi, kimi çalışmalarda ayrı başlık altında ele alınan olumsuzluğun zayıfla(tıl)ması/arıksayış çift olumsuzlukla, pekiştirmeli olumsuzluk ise olumsuzluk uyumu ile ilişkilendirilebilir. Buna göre pekiştirmeli olumsuzlukta bir olumsuzluk unsuru, diğer olumsuzluk unsurunu kuvvetlendirir. Semantik olarak bakıldığında pekiştirmeli olumsuzluk, OSUZU'nun özel bir alt sınıfı gibidir, zira pekiştirmeli olumsuzlukta da iki olumsuzluk unsuru birbirini iptal etmez. Kimi araştırmacılar pekiştirmeli olumsuzlukta, var olan olumsuz okumanın kuvvetlendirilirken, OSUZU'nun, olumsuzluğa ifade etmede standart

² Van der Wouden'ın *yadsıma* adı altında bahsettiği *çift olumsuzluktur*.

bir yol olduğunu ve kuvvetlendirilmemiş bir olumsuz okuma ortaya koyduğunu ifade eder (Çürük 2013: 35).

Zayıf(layan/latan) olumsuzlukta (weakening negation) ise aynı yapıda yer alan bir olumsuzluk unsurunun diğer olumsuzluk unsurunu, dolayısıyla olumsuz anlamı zayıflatması söz konusudur. Böylelikle olumlu ve olumsuz (anlam) arasında yeni bir değer ortaya çıkar. Başka bir ifade ile, bu tür olumsuzlukta iki olumsuzluk unsuru olumlu değil, yine bir olumsuz anlam verir; fakat ortaya çıkan bu yeni anlam daha zayıftır (Wouden 1994, Zeijlstra 2004a). Givín'un (2001) verdiği aşağıdaki tümcelerin yorumu bu terimin anlaşılmasına yardımcı olabilir:

- (1) *I am happy*. “Mutluyum.”
- (2) *I am not happy*. “Mutlu değilim.”
- (3) *I am unhappy*. “Mutsuzum.”
- (4) *I am not unhappy*. “Mutsuz değilim.”

Givín, yukarıdaki örnekleri mantıksal olarak yorumlarsak (1). örneğin (4). ile (2). örneğin de (3). ile eş anlamlı olduğunu söylememiz gerektiğini fakat (4). örneğin mutluluğun ara değerlerini ihtiva ettiğini, dolayısıyla (1), (2) ve (3) arasında bir değere sahip olduğunu ifade eder. (2) ve (3) numaralı örneklerin her ikisi de (1)'i olumsuzlar, fakat aynı anlamda da değildirler, zira *mutsuz olmayan* bir kişi, *mutlu* olmak zorunda değildir; kişinin içinde bulunduğu durum farklı ara değerlerle de (biraz mutlu, ne az ne çok mutlu vb.) ifade edilebilir.

Jespersen (1924), *mutlu, mutlu değil, mutsuz, mutsuz değil; çok, çok değil, az, az değil* gibi dörtlü grupların anlamsal etkisini şu şekilde ifade eder:

İki olumsuz [...] birbirini tamamen anlamsız kılmıyor (devre dışı bırakmıyor), bu yüzden seyrek değil (*not uncommon*) ile nadir değil (*not infrequent*) kelimelerinin anlamı yaygın (*common*) ve sık (*frequent*) ile aynıdır; fakat daha uzun tabirler anlamsal açıdan her zaman daha zayıftır. ‘Bu benim için bilinmeyen/bilinmez değil.’ veya ‘Ben bunun cahili değilim.’ tümceleri ‘Bir yere kadar bundan haberdarım.’ vb. anlamlar ihtiva eder (Krifka 2007: 1'den).

Horn (2001) gibi kimi araştırmacılar ÇOSUZ'un ve bununla ilgili olarak arıksayışın güçlü/etkili olumluyu çağrıştırdığını kabul ederken Krifka (2007) gibi kimileri de ÇOSUZ ifadelerin açık olumlulardan daha etkisiz olduğunu ileri sürer (Çürük 2013: 46). Elbette bu yorumlar stilistikle ilişkilendirilebilir.

1.1. Olumsuzluk Uyumu

Biçim-söz dizimsel yapıdaki çok sayıda olumsuzluk unsurunun birbirini iptal etmeden tek olumsuz anlam vermesine *olumsuzluk uyumu* denmektedir³.

³ *Olumsuzluk uyumu*'na (negative concord) ilk dikkati çeken Otto Jespersen (1917) olmuş, Jespersen söz konusu terim için *double attraction* ibaresini kullanmıştır. Daha sonra bu

Tipolojik araştırmalar olumsuzluk uyumunun dünyadaki birçok dilde gözlenen bir olgu olduğunu ortaya koymuştur (Bernini-Ramat 1996; Haspelmath 1997, 2005). Mantıktaki çift olumsuzluk kuralının (*krş.* 1.2. Çift Olumsuzluk) aksine olumsuzluk uyumunda iki olumsuzdan bir olumlu sonuç çıkmaz; yine bir olumsuz sonuç ortaya çıkar:

Olumsuzluk Uyumu: $\neg \neg p \leftrightarrow \neg p$

Aşağıda Fransızca, İtalyanca, Türkçe ve Leh dilinden alınan örneklerde birden fazla olumsuzluk unsuru bir arada olmasına rağmen bunlar birbirlerini iptal etmemiş, sonuçta tek bir olumsuz anlam ortaya çıkmıştır:

Fr. Je **n**'ai vu **personne** “Hiç kimseyi görmedim.”

Ben OSUZ-YF gör- hiç kimse

İt. **Nessuno** ha detto **niente** “Hiç kimse hiçbir şey söylemedi.”

Hiç kimse YF söyle-GÇZ hiçbir şey

Leh. **Nikt** **nie** przyszedł. “Hiç kimse gelmedi.”

Hiç kimse OSUZ gel-T3K-GÇZ

Tü. **Hiç kimse hiçbir şey yapmıyor.**

Yukarıdaki tümcelerde yer alan çoklu olumsuzluklarla ortaya çıkan anlam İngilizcede, yukarıdaki örneklerden farklı olarak, yüklem olumsuzluk işaretleyicisi almadan, tek bir olumsuzluk işaretleyicisi ile karşılanmaktadır:

a. **Nobody** came. “Hiç kimse gelmedi.”

b. ***Nobody didn't** come.

c. **Anybody didn't** come. “Hiç kimse gelmedi.”

Yukarıdaki örnekler Fransızca, İtalyanca, Lehçe ve Türkçede olumsuzluk uyumu varken İngilizcede bir uyumun söz konusu olmadığını göstermektedir. İngilizceden alınan yukarıdaki örneklere bakıldığında, İngilizcede OKU *any'nin* bir OSUZ ile birlikte kullanılmak zorunda iken *nobody*, *nothing* gibi OSUZ sözcüklerin⁴ herhangi bir OSUZ ile birlikte kullanılmak zorunda olmadığı görülecektir: I **didn't** see **anything**. = I saw **nothing**. Yukarıdaki ikinci örnekteki olumsuzluk unsurları birbirlerini iptal ederek bir çift olumsuzluk okuması verir: **Nobody didn't** come.⁵ = *Everybody came*. “Herkes geldi”.

kavramı karşılamak için Klima (1964) *neg-incorporation*, Labov (1972) ise *negative attraction* terimini kullanmıştır.

⁴ Olumsuzluğa dair yapılan çalışmalarda ÇOSUZ diller söz konusu olduğunda daha çok *olumsuz niceleyiciler* (negative quantifiers); OSUZU dilleri söz konusu olduğunda ise *olumsuz sözcükler* (n-words) terimleri tercih edilmektedir; eldeki çalışmada hem ÇOSUZ hem OSUZU için *olumsuz sözcükler* terimi kullanılacaktır.

⁵ Labov (1972), standart olmayan İngilizcede OSUZU'nun görüldüğünü belirtir, dolayısıyla burada söz konusu olan standart İngilizcedir.

Burada olumsuz sözcük⁶lere (negative words = n-words) özel bir yer ayırmak yerinde olacaktır, zira olumsuz sözcüklerin semantik analizine dair farklı fikirler vardır. Onların semantik olarak olumsuzluk ifade edip etmediği, başka bir ifade ile olumsuz sözcüklerin olumsuzluk işaretleyicisi ile mi olumsuz anlam kazandığı yoksa içsel bir olumsuzluk mu taşıdığı hususunda araştırmacıların bir fikir birliği yoktur.⁷ Kimi araştırmacılar, Osuz-sözcüklerin semantik olarak olumsuz olduğunu iddia ederken kimileri onların semantik olarak olumsuz olmadığını, ancak -açık ya da örtük- bir olumsuzluk işaretleyicisi ile olumsuz anlam kazandığını ileri sürerken kimileri de söz konusu sözcüklerin olumlu ve olumsuz okuma noktasında karmaşık olduğunu düşünür (Zeijlstra 2004a: 191). Örneğin İspanyolca'dan alınan aşağıdaki ilk örnekte olumsuzluk herhangi bir tartışmaya mahal vermeden asıl işlevi olumsuzlamak olan bir olumsuzluk işaretleyicisi ile ifade bulmuştur. İkinci örnekte *nadie* sözcüğünün semantik olarak olumsuz olduğu düşünülür, zira olumsuz ifadedeki olumsuzluğa işaret eden tek olumsuzluk unsuru budur; üçüncü örnekte ise *nadie*'nin semantik olarak olumsuz olmadığı, ifadeye olumsuz anlamı verenin *no* olumsuzluk işaretleyicisi olduğu belirtilir:

<u>No vino</u>	“O gelmedi.”
OSUZ gel-GÇZ TİK	
<u>Nadie</u> vino	“Hiç kimse gelmedi.”
Hiç kimse gel-GÇZ	
<u>No</u> vino <u>nadie</u>	“Hiç kimse gelmedi.”
OSUZ gel-GÇZ hiç kimse	(Zeijlstra 2004a: 191)

OSUZU, OSUZU'da görev alan OSUZ'ların çeşitlerine (olumsuzluk parçacığı, olumsuz belirsizler vb.) göre, muhtelif çalışmalarda farklı söz dizimsel modellere dayandırılarak, şu alt başlıklara ayrılarak incelenmiştir: (i)

⁶ İlk kez Laka (1990) tarafından kullanılan *olumsuz sözcükler*, tümcesel olumsuzluk işlecisi olarak görülen ve fiile ulanarak daha ziyade ‘olumsuzluk işaretleyicisi’ olarak adlandırılan unsurlardan farklı olarak, literatürde isim/ad soylu sözcükler (Ör. *İng.* nobody, nothing, never vb.) için kullanılan bir terimdir. Olumsuz sözcükleri karşılamak için kimi çalışmalarda *neg-expressions*, *negative indefinites* gibi adlandırmalar da yapılmaktadır.

⁷ İngilizce gibi birçok dilde olumsuz sözcükler, bazen olumsuz kutupluluk unsurları (anybody, anything vb.) bazen de olumsuz niceleyiciler/olumsuz sözcükler (nobody, nothing) gibi kullanılır. Türkçe için ise olumsuz kutupluluk unsurları ile olumsuz niceleyicileri/olumsuz sözcükleri aynı sözcük/ler karşılar. Olumsuz kutupluluk unsurlarının geçerli/dilbilgisel olabilmesi için uygun bir olumsuz bağlam ve/veya olumsuzluk unsuru gereklidir. Giannakidou, bir sözün olumsuz sözcük addedilebilmesi için onun i) Tümcesel olumsuzluk içeren ve/veya bir mantıksal olumsuzluk okuması veren yapılarda kullanılabilmesi, ii) Olumsuz kısa cevap olarak kullanılabilir olması gerektiğini ileri sürer (2006: 328).

Olumsuzluk yayılımı (negative spread), (ii) *Olumsuzluk ikizleşmesi* (negative doubling), (iii) Her ikisinin birleşimi olan *olumsuzluk yayılımı ve ikizleşmesi* (van der Wouden 1994; Zeijlstra 2004; Jäger 2006).

Aşağıdaki örnekte iki *olumsuz belirsiz* bir olumsuz anlamın ortaya çıkmasında rol oynamıştır. Birçok olumsuz belirsizin (n-indefinites) bir arada olduğu OSUZU'ya *olumsuzluk yayılımı* [OSUZ-yayılımı] denmektedir.

OSUZ-yayılımı: OSUZ-belirsiz + OSUZ-belirsiz

İt. *Nessuno ha detto niente.* “Hiç kimse hiçbir şey söylemedi.”

Hiç kimse YF söyle-GÇZ hiçbir şey (Jäger, 2006: 105)

Aşağıdaki örnekte ise iki olumsuz belirsiz biçim-sesbilimsel olarak olumsuzluğu işaretlemiştir:

İt. *Nessuno ha telefonato a nessuno.* “Hiç kimse hiç kimseyi aramadı.”

Hiç kimse YF ara-GÇZ BH hiç kimse (Zeijlstra, 2004a: 62)

Olumsuzluk ikizleşmesi [OSUZ-ikizleşmesi]; OSUZ ile OSUZ-belirsizin bir arada kullanılıp bir olumsuz anlam ortaya koymasıyla ortaya çıkar:

OSUZ-ikizleşmesi: OSUZ + OSUZ-belirsiz

İt. *Non ha detto niente.* “O Hiçbir şey söylemedi.”

OSUZ YF söyle-GÇZ nothing (Jäger, 2006: 105)

Çek. *Milan nevidim nikoho.* “Milan hiç kimseyi görmez.”

Milan OSUZ gör-GNZ hiç kimse BH (Zeijlstra, 2004a: 62)

Yukarıdaki iki yapı (OSUZ-ikizleşmesi ve OSUZ-yayılımı) birleşirse yani birden fazla OSUZ-belirsiz ve/veya OSUZ-sözcük (n-words) bir arada kullanılır ve bu yapı yine tek bir olumsuz anlamı karşılırsa aşağıdaki gibi çoklu olumsuzluk yapıları söz konusu olur:

OSUZ-ikizleşmesi + OSUZ-yayılımı:

Fr. *Personne ne mange rien.* “Hiç kimse hiçbir şey yemiyor.”

Hiç kimse OSUZ ye-GNZ hiçbir şey (Zeijlstra, 2004a: 62)

Ru. *Nikto ne skasal ničego.* “Hiç kimse hiçbir şey söylemedi.”

Hiç kimse OSUZ söyle-GÇZ hiçbir şey (Jäger, 2006: 105)

Tü. *Hiç kimse, hiç kimseye hiçbir zaman hiçbir sey söylemedi.*

OSUZU dillerinde çoklu olumsuz sözcükler OSUZU kuruluşunda yer alabildiği gibi aynı kuruluşta ayrı bir OSUZ da bulunabilir. Slav dilleri gibi kimi dillerde olumsuz sözcükler yanında OSUZ da bulunabilirken İspanyolca, İtalyanca gibi kimi dillerde ise ayrı bir OSUZ'un varlığı, olumsuz sözcüklerin tümce içerisindeki konumlarından bağımsız değildir. Örneğin İspanyolca ve İtalyancada olumsuz sözcük fiil öncesi konumda ise OSUZ'a izin verilmez, fakat olumsuz sözcük fiil sonrası konumda ise bir OSUZ'u gerekli kılar. Bu durum -

OSUZU kuruluşunda OSUZ'un yer almak zorunda olup olmaması- kimi araştırmacılara (Giannakidou 1997'den başlayarak) OSUZU'yu kendi içinde iki ayrı kola ayırma gereğini duyurmuştur: Mutlak OSUZU (strict NC), mutlak olmayan OSUZU (non-strict NC). Buna göre Giannakidou (2006), olumsuzluk unsurlarının olumsuzluk işaretleyicisi ile birlikte olmak zorunda olduğu dilleri *Mutlak OSUZU dilleri* olarak adlandırırken olumsuzluk unsurlarının OSUZ ile her zaman birlikte olmak zorunda olmayan diller içinse *Mutlak olmayan OSUZU dilleri* adlandırmasını yapar.

Zeijlstra (2004b) OSUZU'yu dört alt başlığa ayırarak incelemiştir: (i) Mutlak OSUZU, (ii) Mutlak Olmayan OSUZU, (iii) Parataktik Olumsuzluk⁸, (iv) Pekiştirmeli Olumsuzluk. Zeijlstra bir başka çalışmasında (2004a) ise OSUZU başlığı altında pekiştirmeli olumsuzluğa yer vermemiş, onu OSUZU ile birlikte çoklu olumsuzluğun alt başlığına yerleştirmiştir.

a) Mutlak Olumsuzluk Uyumu (Strict Negative Concord): Yukarıda da değinildiği üzere bu tür olumsuzluk uyumunda olumsuz sözcükler kendi başlarına bulunmaz, bir olumsuzluk işaretleyicisi ile birlikte bulunmak zorundadırlar. Aşağıdaki örnekler bu durumu gösterir:

Çek. *Milan nikomu nevolá.*

Milan hiç kimse OSUZ-ara-

OSUZU: “Milan hiç kimseyi aramaz.”

Nevolá nikdo.

OSUZ-ara- hiç kimse

OSUZU: “Hiç kimse aramıyor.”

Nikdo nevolá.

Hiç kimse OSUZ-ara-

Mutlak OSUZU: “Hiç kimse aramıyor.” (Zeijlstra, 2004a: 64)

b) Mutlak Olmayan Olumsuzluk Uyumu (Non-Strict Negative Concord): Bu tür olumsuzluk uyumunda olumsuz sözcükler (umumiyetle olumsuz belirsizler) fiil sonrası durumunda iseler bir olumsuzluk işaretleyicisi ile birlikte bulunmak zorundadır ve fakat olumsuz sözcükler fiil öncesi (preverbal) bir durumda ise buna gerek yoktur. Aşağıdaki örnekler mutlak olmayan (: zayıf) olumsuzluk uyumu olan dillerden İtalyanca ve İspanyolca'dan alınmıştır:

⁸ Bu tür olumsuzluk için *expletive negation*, *resumptive negation*, *pleonastic negation* adlandırmaları da kullanılmaktadır. Bununla ilgili bkz. Zeijlstra, 2004a: 65 vd., 2004b: 248 vd.

İt. *Gianni ***(non)** ha telefonato a **nessuno**.*

Gianni OSUZ ara-GÇZ hiç kimse

OSUZU: “Gianni hiç kimseyi aramadı.”

****(Non)** ha telefonato **nessuno**.*

OSUZ ara-GÇZ hiç kimse

OSUZU: “Hiç kimse aramadı.”

***Nessuno** ***(non)** ha telefonato.*

Hiç kimse OSUZ ara-GÇZ

Mutlak Olmayan OSUZU: “Hiç kimse aramadı.” (Zeijlstra, 2004a: 64)

İs. *No vino **nadie***

OSUZ geldi hiç kimse

‘Hiç kimse gelmedi.’

***Nadie** ***(no)** vino*

Hiç kimse *OSUZ geldi

‘Hiç kimse gelmedi.’ (Penka 2010)

Yukarıdaki örneklerde ilk OSUZ’lar, olumsuzluğu ortaya koymaya kâfîdir; diğer OSUZ’lar olumsuzluğu tek başlarına gerçekleştirmez; onların belirsiz okumaları olumsuzluğun kapsamı noktasında düşer.

Aşağıda, Zeijlstra’nın, olumsuzluk uyumu, çift olumsuzluk ya da her ikisini gösteren dilleri verdiği tablo⁹ yer alır:

⁹ Zeijlstra, bu tabloyu olumsuzluğun art süremlî gelişimini çeşitli evrelerden oluşan bir süreç olarak tanımlayan Jespersen döngüsünü (*Jespersen’s cycle = negative cycle*) dikkate alarak oluşturmuştur. Buna göre Jespersen çekimli fiile ulanan olumsuzluk işaretleyicisine sahip olan dillerin OSUZU dilleri olduğunu; tümce olumsuzluğunu, ‘olumsuzluk gösteren belirteç’ vasıtasıyla açıklayan dillerin ise ÇOSUZ gösterdiğini ifade eder. Jespersen’e göre her iki tür olumsuzluk işaretleyicisinin bulunduğu diller, hem OSUZU hem de ÇOSUZ sergiler. Bu tabloda yalnızca OSUZU özelliği gösterdiği ifade edilen Türkçe, tablonun aksine çift olumsuzluk da gerçekleştirir.

Tablo 2. *Olumsuzluk Uyumu ve Çift Olumsuzluğun Görüldüğü Diller*

Dil	OSUZU	ÇOSUZ
İtalyanca	+	-
İspanyolca	+	-
Portekizce	+	-
Romence	+	-
Lehçe	+	-
Çekçe	+	-
Slovence	+	-
Bulgarca	+	-
Rusça	+	-
Sırp Hırvatçası	+	-
Yunanca	+	-
Macarca	+	-
İbranice	+	-
Türkçe	+	-
Berberce	+	-
Katalanca	+	-
Standart Fransızca	+	+
Batı Flemenkçesi	+	+
Fransızca (konuşma dili)	+	+
Kuebekçe (Quebecois)	+	?
Eskenazi Dili	+	+
Bavyera Dili	+	+
Standart İngilizce	?	+
Holandaca	-	+
Almanca	-	+
İsveççe	-	+
Danimarkaca	-	+
Norveççe	?	+
İngilizce (konuşma dili)	+	+

Kaynak: Zeijlstra, 2004b: 250-251

1.2. Çift Olumsuzluk

Biçim-söz dizimsel yapıdaki iki olumsuzluk unsurunun birbirini iptal ederek/geçersiz kılarak tek olumsuz anlam vermesine *çift olumsuzluk* (double

negation) denmektedir. Mantıktaki çift olumsuzluk kuralına (law of double negation)¹⁰ göre iki olumsuzdan bir olumlu sonuç ortaya çıkar: $\neg \neg p \leftrightarrow p$

Aşağıdaki örnekler çift olumsuzluk özelliği gösteren dillerden Türkçe ve Hollandacadan alınmıştır. Bu örneklerde iki olumsuzluk unsuru birbirini iptal ederek olumlu bir sonuç ortaya koyar:

Tü. *Bunu anlamaz, değil.* = Bunu anlar.

Hol. *Niemand loopt niet.*

Hiç kimse yürür OSUZ

“Hiç kimse yürümez (değil).” = Herkes yürür. (Zeijlstra, 2004a: 263)

Anlambilimsel yaklaşımla üzerinde durulan olumsuzluk çeşidinin¹¹ önerme olumsuzluğu olduğunu belirten Frawley bunun, çift olumsuzluk kuralıyla belirlenen mantıksal yadsımanın dilbilimsel karşılığı olduğunu ve kurala göre iki mantıksal yadsımadan bir olumsuzluk ortaya çıktığını ifade ederek mantıksal yadsımayla şu örneği verir:

The dog did not eat.

The dog never ate.

Yukarıdaki her iki tümcede de köpeğin yemek yediğinin doğru olmadığı/yanlış olduğu belirtiliyor. Frawley, önerme olumsuzluğunu etkileyen araçların, farklı olsa da, “not” yerine “never”, her iki açıklamanın da çift olumsuzluk kuralını gerçekleştirdiğini, zira her birinin olumsuz yapısının, olumlu bir önermeyle sonuçlandığını belirtir:

The dog did not not eat. “Köpek yemedi değil = Köpek yedi.”

The dog did not never eat. “Köpek hiç yemedi değil. = Köpek yedi.”

Krifka, kimi zaman ÇOSUZların, anlamı, basit bir olumludan daha güçlü ifade ettiğini, başka bir ifadeyle anlamı kuvvetlendirdiğini ileri sürer.¹² Horn

¹⁰ Mantıkta, olumsuzlanan önerme tekrar olumsuzlandığında ilk önermenin doğruluk değerini alır ve buna *çift olumsuzluk kuralı* denir. Olumlu bir ifadeyi olumsuz, olumsuz bir ifadeyi olumlu yapan deyimlere verilen isim olan *olumsuzluk eklemi (değilleme eklemi)* “~/-” sembolü ile gösterilir. Örneğin *Hayat kısadır (p)* önermesinin olumsuzu *Hayat kısa değildir (~/-p)* önermesidir. Mantıkta bir önerme doğru ise olumsuzu yanlış, bir önerme yanlış ise olumsuzu doğru olur.

¹¹ ÇOSUZ’un anlam biliminde umumiyetle antonim (antonym) kavramı içinde yer aldığı görülmektedir. ÇOSUZ derecelendirilemeyen, başka bir ifadeyle ara değere/değerlere sahip olmayan bir karşıtlık (non-gradable opposition) ile oluşmuşsa anlam *olumlu* olur: *Cansız değil (canlı)*. Bununla birlikte bu genel bir kural değildir. Nitekim *mutsuz değil (mutlu)* derecelenebilir bir karşıtlıktır ki bir insan biraz mutlu, ne az ne çok mutlu, çok mutlu *vb.* olabilir.

¹² Krifka (2007: 2), ÇOSUZ yapılarının sıradan olumsuzlukmuş gibi okunuşunun ise yadsıma/inkâr ifadelerinde ortaya çıktığını belirtir:

(1) *Now if I look unhappy, I apologize. But I'm not unhappy.* “Şu an mutsuz

(2001) ise pragmatik iş bölümü (division of pragmatic labor) adını verdiği bir ilke ile olumlu bir anlamın basit bir yoldan ziyade karmaşık bir yolla (çift olumsuzlukla) ifade bulmasına atıfta bulunarak basit bir yolla dile getirilen ifadelerin normal mesajlar taşıdığına ve fakat biçim-söz dizimsel bakımdan karmaşık /alışılabilenin dışında bir yolla ifade bulan anlatımların normal mesajlar taşımadığına dikkati çeker.

Türkçede *çift olumsuzluk* kavramı, onu gerçekleştiren olumsuzluk işaretleyicileri, çift olumsuzluğun söz dizimsel özellikleri ile anlam ve kullanım boyutları üzerinde yeterince durulduğu söylenemez. Çift olumsuzluğa Türk dilinin tarihsel ve modern gramerciliğinde değinilmiş, fakat konu müstakil başlık olarak ele alınmamış, hususî olarak konunun üzerinde durulmamış, ondan ancak yeri geldiğinde, yüzeysel olarak bahsedilmiştir.

Eski Türkçenin Grameri'nde von Gabain, ÇOSUZ'a söz konusu terimi zikretmeden şu örneği vermiştir: *Ol saw yoğ kim kentü eşidmeser*. "Bir (ol) söz yok ki kendi işitmesin (işitmese)." (1988: 78). Tekin (1968, 2000)'de ise çift olumsuzluğa dair herhangi bir açıklamaya tesadüf edilmemiştir. Erdal, ÇOSUZ'u hususî olarak ele almasa da *A Grammar of Old Turkic*'te "The copula" ve "Verbal sentence patterns" başlıklı kısımlarda *çift olumsuzluk* "double negation" terimini kullanmış, ÇOSUZ'un olumlu anlam ortaya koyduğunu belirterek şu örnekleri vermiştir:

Neñg tutyaklanmaz ermez 'It absolutely has to be grasped' (2004: 324).

-mAdOkXm yok, or in tnlıg oğlanı yoğ kim meniñ ögüm kañım ...
bolmadı erser 'there are no living beings who did not become my parents' (2004: 422).

Modern Türkiye Türkçesinde de çift olumsuzluk müstakil bir başlık olarak ele alınmamış, yeri geldiğinde yüzeysel olarak değinilmiştir. Ancak *çevrik olumsuzluk* adı altında çift olumsuzluktan bahseden Banguoğlu, diğer araştırmacılara nazaran çift olumsuzluğa müstakil bir başlık altında yer veren araştırmacıdır denilebilir. Banguoğlu (1986) ile birlikte Hatiboğlu (1972b), Ediskun (1985), Kornfilt (1997), Korkmaz, (2003) Göksel ve Kerlake (2005) çalışmalarının muhtelif kısımlarında çift olumsuzluktan bahsetmişlerdir. Banguoğlu, "Çevrik Olumsuzluk" başlığı altında ek-fiillerdeki olumsuzluğun farklı boyutlarına değinerek *cevher filin olumsuz çekimini olumsuz fil gövdelerine getirerek iki olumsuzdan bir olumlu anlamda çekim çıkarma*'dan bahseder ve bunların *olumlu çevrik kip* sayılacağını ve daha kesin bir olumluluk

-
- görünüyorsam özür dilerim, fakat mutsuz değilim."
(2) *I am happy. I am not insanely happy, but I am not unhappy*. "Mutluyum, delicesine mutlu (dünyanın en mutlu insanı) değilim ama mutsuz (da) değilim."

inceliği taşıdığını ifade eder: *Ödemeyecek değilim = Elbette ödeyeceğim, Anlamaz değilsiniz = Anlarsınız vb.* (1986: 453-454). Hatiboğlu, *Türkçenin Sözdizimi* adlı eserinde “Yargı bakımından tümce türleri” başlıklı kısımda yer alan “Olumsuz tümce” içinde çift olumsuzluğa değinmiştir: “Bazen de iki olumsuzdan olumlu sonuç alınır: *O zamanlar bir gün insanların karanlığa ve boşluğa gittiklerini öğrenmemiş değildim (: öğrenmiştim).*” (1972a: 166). Ediskun, eserinin “Anlamlarına Göre Cümleler” başlıklı kısmında *değil* sözcüğünden bahsederken “*Biz derse çalışıyoruz.*” olumlu fiil tümcesi ile “*Biz derse çalışmıyor değiliz.*” ‘anlamca’ olumlu fiil tümcesi arasında da şöyle anlam ayrılıkları olduğunu ifade etmiştir:

Biz derse çalışıyoruz (Çalışmakta olduğumuzu haber veriyoruz).

Biz derse çalışmıyor değiliz (Karşımızdakinin çalışmıyorsunuz biçimindeki iddiasını inkâr ediyoruz) (1985: 371).

Korkmaz (2009: 574-575), sıfat-fiillerin olumsuz biçimleri üzerine *değil* edatı getirilerek kurulan çekimli şekillerde, *değil* edatının kendinden önceki sıfat-fiile anlamca geçersizlik kazandıran bir işlev yüklenmiş olduğundan sıfat-fiildeki olumsuzluğu ortadan kaldırıp fiildeki oluş ve kılışı olumlu biçime çevirdiğini, bu olumluluğun da daha kesin ve belirgin olduğunu ifade eder.

Kornfilt, *More than one negative element in a sentence* başlığı altında esasen ÇOSUZ ve OSUZU’dan bahseder, fakat o da söz konusu terimleri zikretmez (1997: 125-126). Göksel ve Kerslake, *değil*’in olumsuz fiil şekilleri ve *yok* ile kullanıldığında ÇOSUZ ortaya koyduğunu ifade ederler (2005: 274-75, 314, 316).

*Maaşımdan şikayetim **yok değil** ama idare ediyorum işte.* “I’m not without complaints about my salary, but I get by all the same.” (2005: 316).

*Herhalde böyle önemli bir konuda ona akıllı **danışmayacak değiliz**.* “We will naturally ask for his/her opinion on a matter as important as this.” (lit. It’s not the case that we won’t ask for his/her opinion on such an important matter.) (2005: 314).

Türkçede çoklu olumsuzluk söz konusu olduğunda daha ziyade çift olumsuzluğun ön plana çıktığı, olumsuzluk uyumunun ise çoğunlukla göz ardı edildiği ifade edilebilir. Türkçenin tarihî ve çağdaş gramerlerinde çift olumsuzluğun göz ardı edilmediği ve fakat bir terim olarak yerleşmediği ve konunun üzerinde ayrıntılarıyla durulmadığı; olumsuzluk uyumuna ise çift olumsuzluğa nazaran yok denecek kadar az yer verildiği, onunla ilgili olarak yalnızca olumsuzluk uyumunda rol oynayan işaretleyicilerin farklı başlıklar altında müstakil olarak ele alınmasının söz konusu edilebileceği, ancak bu

unsurların birbirleri ile/diğer olumsuzluk işaretleyicileri ile etkileşiminin dikkate alınmadığı ifade edilebilir.¹³

2. Yûnus Emre Dîvânında Çoklu Olumsuzluk

XIII. yüzyılın ikinci yarısıyla XIV. yüzyılın ilk yarısında geçen Yûnus Emre'nin hayatı, Anadolu'nun sosyal ve siyasî bakımdan karmaşık, buhranlı bir dönemine tesadüf eder. XIII. yüzyılda bütün Türk-İslâm dünyasını derinden sarsan Moğol istilâsı ve Anadolu'da kuvvetli bir siyasî merkezin olmamasının sebep olduğu çalkantılı bir ortamda ortaya çıkarak Türk tasavvufunun oluşmasında ve şekillenmesinde çok önemli bir rol oynayan Yûnus Emre, şiirleriyle halkın huzur ve teselli ihtiyacına cevap vermiş, yalnızca milletine değil insanlığa verdiği mesajlarla yaşadığı çağdan yüzyıllar sonrasına da uzanarak teveccüh görmüş bir gönül adamı, bir bilgedir. O, Türkistan Türklüğünün manevî hayatında yüzlerce yıl derin izler bırakan Ahmet Yesevî'nin adeta Anadolu'da yükselen sesi olmuştur. Öğretici mahiyette ortaya konulan eserlerden farklı olarak onun şiirleri, lirizmden uzak, kuru bir tarzda kaleme alınmamış; yalın ama sanatkârâne, içten ama derin bir söyleyişle vücut bulmuştur. Yûnus Emre sevgiden, barıştan, kardeşlikten; birleştirici, uzlaştırıcı, farklılıklara karşı hoşgörülü olma anlayışından dem vuran, Türk'ün İslâm'a bakışını, felsefesini yansıtan şiirlerini Oğuz Türklerinin konuştuğu dil (Eski Anadolu Türkçesi) ile kendine has üslupla etkili bir şekilde ortaya koymuştur. Nitekim bu çalışmada -etkili dil kullanımlarından biri olan çoklu olumsuzluğun Türkçedeki görünümünün ortaya konmasında- Yûnus Emre'nin şiirlerinin tercih edilmesi, onun Türkçenin inceliklerini yansıtan kıvrak üslûbu ile ilgilidir. Çalışmada yararlanılan Dîvân metni Mustafa Tatçı tarafından hazırlanan ve Kültür Bakanlığı tarafından internet ortamında e-kitap olarak yayınlanan neşirdir.¹⁴

Yûnus Emre, şiirlerinde çoklu olumsuzluğu iki olumsuzluk unsuru ile gerçekleştirirken yanında kimi dizelerinde üçlü hatta dördümlü unsurlarla da ortaya koymuştur¹⁵. Eldeki çalışmada *kimse/kimesne/kimsene* ve *nerse* sözcükleri de olumsuzluk unsuru olarak ele alınıp değerlendirilmiştir. İlk kez X. yüzyılda, Eski Türkçenin geç tarihli metinlerinde, Budist Türk çevresi eserlerinde tespit edilen, *kim* ve *ne* sözcüklerinin *er-se(r)* yapısıyla kalıplaşmasından teşekkül eden *kimerse* ve *nerse* serbest seçim unsurları her zaman belirsizlik ifade eden

¹³ Sözü edilen unsurlardan bahsedilirken Karamanlıoğlu'nun yaptığı aşağıdaki gibi açıklamalara tesadüf edilse de bunlar derli toplu ve tatminkâr değildir: Karamanlıoğlu, *miktar zarfları* içerisinde yer verdiği *hiç*, *heç*, *eç* (*Far.*) maddesinde "hiç sözü zarf olarak genellikle olumsuz fiil ve sıfatlardan önce kullanılmaktadır." açıklamasını yapar (1994: 106).

¹⁴ (<http://ekitap.kulturuzturizm.gov.tr/Eklenti/10663,metinpdf.pdf?0> Erişim tarihi: 27.04.2014).

¹⁵ Çoklu olumsuzluk, *açık olumsuzluk* yanında *örtük olumsuzlukla* da gerçekleştirilebilir. Bu çalışmada yalnızca açık olumsuzlukla gerçekleştirilen çoklu olumsuzluğa yer verilmiştir.

sözcükler olarak değil, kimi bağlamlarda olumsuz kutupluluk unsurları olarak da kullanılmıştır ki bu kullanım özellikle Orta Türkçe döneminde artmıştır. Nitekim bugün Türkiye Türkçesinde daha ziyade olumsuz bağlamda, (kuvvetli) bir olumsuz kutupluluk unsuru addedilebilecek *kimse*'nin (< kim isä < kim irsä < kim ersä < kim ärsä < kim ärsä(r)) özellikle Orta Türkçe dönemindeki kullanımlarının buna zemin hazırladığı söylenebilir. Bu unsurların sorulu ve şartlı kimi bağlamlarda *izinli* (licensed) olduğuna işaret eden kullanımları da Yûnus Emre'nin şiirinde görülür:

İy yârânlar gelün berü anladayum ahvâlümü

Hîç kimsene ola mı kim bu derdüme dermân kıla [317/2]

Biçim-dizimsel yapıda bir arada bulunan olumsuzluk unsurlarının olumsuzluk uyumu mu yoksa çoklu olumsuzluk mu ortaya koydukları hususu bağlamdan bağımsız değildir. Hatta aynı biçim-dizimsel yapıda yer alan birden fazla olumsuzluk unsurunun kimi kullanımlarında her iki olumsuzluk türü de görülmez. Şiir söz konusu olduğunda şairin bu tasarrufu, elbette kolaylıkla şiir dilinin zorunlu kıldığı ölçü, uyak gibi biçimsel özelliklerle ilişkilendirilebilir. Ancak şiirin yanında, düz yazı söz konusu olduğunda anlatımı tekdüzelikten kurtarma, hitap edilen kitlenin sahip olduğu lehçenin dil özelliği gibi farklı nedenlerle de iki ya da daha fazla olumsuzluk unsuru çoklu olumsuzluk işlevi olmadan bir arada kullanılabilir. Nitekim Harezmi Türkçesinin önemli eserlerinden Üîââü'l-enbiyâ'da (M. 1310 - H. 710) bunun örneklerine sıklıkla tesadüf edilir (Çürük 2013). Aşağıdaki örnekte yer alan olumsuzluklar aynı anlamı karşılayan iki olumsuzluk unsurunun yanyana sıralanmasından ibarettir; burada ne olumsuzluk uyumundan ne de çift olumsuzluktan söz edilebilir:

Görenün hâli döner nişânsuz bî-nişâna

Esritdün cümle halkı sırf içürdün peymâne [320/1]

2.1. Olumsuzluk Uyumu

Aşağıda, Yûnus Emre Dîvânı'nda yer alan olumsuzluk işaretleyicilerinden birbirleri ile *uyumlu* olanlar, başka bir ifade ile aynı yapıda birlikte kullanıldığında yine tek bir olumsuz anlam ortaya koyan olumsuzluk unsurları -farklı dizimleri de göz ardı edilmeden- sıralanmış, kimi özellikli durumlarda ise gerekli açıklamalar ilgili maddenin altında yer almıştır.

2.1.1. hîç + (-mA-) / hîç ...+ (-mA-)

Kime ki dost gerekise eydeyim ne kılasını

Terk eyleye kendözini hîç anmaya n'olasını [348/1]

Câhildür ma'nîden almaz oturur karârı gelmez

Öleceğini **hîç sanmaz** yüz bin yıllık teşvîş ider [80/5]

Hîç bilmezem kezek kimün aramızda gezer ölüm

'Âlemi bostân eylemiş râyihanın keser ölüm [198/1]

Ogl eydür bunadı ölmez kız eydür yirinden durmaz

Hîç kendü hâlerinden **bilmez** hâlden hâle düşdi gönül [152/12]

Benzer örnekler için bkz. [2/1], [3/1], [3/8], [3/11], [16/8], [41/7], [61/3], [61/4], [103/2], [103/3], [113/2], [114/1], [116/1], [117/1], [118/8], [127/3], [143/2], [143/7], [144/7], [145/4], [147/5], [156/2], [171/9], [174/4], [176/2], [182/7], [183/8], [197/5], [198/4], [214/9], [226/4], [228/6], [233/1], [233/2], [254/5], [274/2], [298/4], [300/1], [302/2], [304/2], [305/5], [305/8], [316/3], [327/8], [328/2], [339/3], [354/2], [362/2], [363/1], [380/7], [401/6], [406/3], [407/13], [414/3], [416/8]

2.1.2. **hîç + yok / hîç ... + yok**

Hocanın tâlibi çokdur **hîç** bundan kemteri **yokdur**

Şunun kim mürşidi Hak'dur uymaz nâsun âllerine [345/4]

Yok bu dünyânun vefâsı

Bî-'aded küllî cefâsı

Hîç bunun **yokdur** vefâsı

Gel yanalum dostlarıyla [322/2]

Ne turum var ne turagum **hîç** yirde **yokdur** karârum

Hakk'a münâcât itmege bellü yirüm olmaz benüm [175/4]

Hîç yogıken oldun diri aç gözünü yolca yüri

Anlayasın sen bu sırrı bellü haber manzûr nedür [56/8]

Benzer örnekler için bkz. [34/2], [73/2], [74/6], [107/8], [147/5], [147/8], [234/2], [256/3], [290/12], [323/9], [354/3]

2.1.3. **hîç + degül**

Yûnus eydür **hîç** şek **degül** ol benven ü ben olvanun

Ben ne dirisem dost tutar dost didügin ben tutaram [180/8]

2.1.4.a. **hîç kimse + (-mA-)**

Ulu ulu günâhlarum yüz komadı bana Çalap

Hîç kimse çâre kılmadı döndüm yine sana Çalap [16/1]

Nâgâh yağmâ eyledi ‘ışk odı cânumuzı

Hîç kimse nitelikden **virmez** nişânumuzı [416/1]

‘İşk bâzârıdır bu cânlar satılır

Sataram cânımı **hîç kimse almaz** [113/5]

2.1.4.b **hîç kimesne ... + (-mA-)**

Hîç kimesne kendüden hâlden hâle **gelmedi**

‘Âşıklarun cânına ma’şûka urur minkâr [26/4]

Yûnus imdi yavu var birlikden durur ikrâr

Hîç kimesne bu milkden **virmez** nişânumuz [416/11]

Öldüren ol dirgüren ol Yûnus imdi Hakk’ıla ol

Hak’dan artuk **hîç kimesne** yok nesneyi var **eylemez** [112/7]

2.1.4.c. **hîç kimsene ...+ (-mA-)**

Hak’dan meger takdîr idi gönül sana ‘âşık idi

Hîç kimsene bencileyin derde giriftâr **olmadı** [386/2]

Hîç kimsene geniyile dostına ‘âşık **olmadı**

Mahabbet burcında komış ‘âşıklarun yılduzını [359/6]

2.1.5. **hîç kimesne + degül**

Tehî görmen kimseyi **hîç kimesne** boş **degül**

Eksükligile nazar erenlere hoş degül [167/1]

2.1.6. **hîç nesne + (-mA-)**

Bir dem cehâletde kalur **hîç nesneyi bilmez** olur

Bir dem talar hikmetlere Câlînûs u Lokmân olur [49/5]

Yatanların yatlu hâli

Hîç nesneye irmez eli

Scher eser rahmet yili

Tanla seher vaktinde tur [88/4]

İy Yûnus Emre tfl iken **hîç nesneyi** fehm **itmedin**

Cümle ‘ulûmü keşf idüp bildürüp öğrenden nedür [94/5]

Yûnus ‘âşık durur ma’şûkın ister

Dahı hiç nesne istemez ayruk [129/10]

2.1.7. hiç nesne + yok

Aşağıdaki örnekte dikkat çekici bir kullanım söz konusudur. Aşağıdaki dizelerde yer alan “hiç nesne yok durur” ifadesinde olumsuz unsurlar birlikte kullanılarak uyumlu bir görünüm dolayısıyla yine bir olumsuz okuma ortaya koyarken, bu olumsuzluklara +*suz* işaretleyicinin katılması ile anlam tamamen tersine dönüp olumlu bir hâle bürünmüştür. Böylelikle “ışksuz hiç nesne yok durur” ifadesi “her şey aşk iledir” olumlu anlamını karşılar. (Bkz. 2.2. Çift Olumsuzluk).

Yir gök tolu bu ‘ışk durur ‘ışksuz hiç nesne yok durur

‘ışk bahrisi olubanı denizlere talan benem [177/2]

2.1.8.a. kimse + (-mA-) / kimse ... + (-mA-)

Gelün taşuk idelüm işi kolay turalum

Sevilüm sevilüm dünyâ kimseye kalmaz [103/5]

Adumuz miskîndür bizüm düşmânumuz kindür bizüm

Biz kimseye kîn tutmazuz kamu ‘âlem yârdur bize [333/2]

Ben bir ‘aceb ile geldüm kimse hâlüm bilmez benüm

Ben söylerem ben dinlerem kimse dilüm bilmez benüm [175/1]

Kimseler garîb olmasın

Hasret odına yanmasun

Hocam kimseler olmasun

Söyle garîb bencileyin [277/3]

Benzer örnekler için bkz. [6/2], [6/6], [6/7], [24/1], [44/4], [48/2], [86/7], [95/7], [99/2], [107/6], [109/1], [109/4], [109/5] [110/1], [110/2], [112/1], [142/4], [146/3], [159/1], [198/2], [214/1], [226/2], [228/6], [231/6], [237/6], [244/5], [256/6], [258/2], [258/6], [302/2], [305/4], [306/2], [307/1], [325/3], [326/5], [327/1], [327/6], [333/1], [345/8], [349/2], [371/4], [371/8], [397/4], [403/6]

2.1.8.b. kimsene + (-mA-) / kimsene ...+ (-mA-)

Kimsene dînine hilâf dimezüz

Dîn tamâm olıcak togar mahabbet [20/7]

Hûrî gelüp eydürise gönül bana virgü diyü

Dostdan artuk kimseneye ben gönlümü virimezem [174/3]

Yûnus sözün anlarsan söz ma'nîsin dinlersen

Sana bir 'amel gerek bunda kimsene kalmaz [103/6]

Bî-mekânâm anun için dünyede

Kimsene bilmez benüm mekânımı [389/4]

Benzer örnekler için bkz. [3/10], [19/5], [103/1], [113/7]

2.1.8.c. kimesne ... + (-mA-)

Ayrık bana ben dimeyem kimesneye sen dimeyem

Ya kul ya sultân dimeyem kalsun işidenler tana [7/3]

2.1.9.a. kimse + yok

On sekiz bin 'âlem halkı cümlesi bir içinde

Kimse yok birden artuk söylenür dil içinde [305/1]

Cümle göz anı gözler kimse yok nişân virür

Gören kim görmeyen kim kalduk müşkil içinde [305/3]

2.1.9.b. kimsene + yok

Senün 'ışkun denizine düşübeni gark olayum

Kimsenem yok elüm ala koma beni batmayayum [215/3]

2.1.10. nesne + (-mA-)

Anmaz mısın sen şol günü gözün nesne görmez ola

Düşe sûretün topraga dilün haber virmez ola [6/1]

Sor turdugum yiri bana gelürsen gösterem sana

Bir zerrece Hak'dan ayrı gözüm nesne görmez benüm [175/5]

'Âşık Yûnus sen cânını Hak yolına eyle fidâ

Bu şeyhıla buldum Hak'ı ben gayrı nesne bilmezem [192/8]

Eger dilüm bendeyise kimse bana nesne dimez

Gönlüm ger revendeyise 'âlemde karâr eylemez [112/1]

2.1.11. nesne + yok

Yûnus Emre yok oldu küllî varı yok oldu

Andan artuk **nesne yok** kalman gümân içinde [339/8]

2.1.12. zinhar¹⁶ + (-mA-) / zinhar ... + (-mA-)

Zinhâr iy Yûnus gördüm **dimegil**

Dâra çekerler gördüm diyeni [353/11]

Zinhâr gönül evinde **tutma** yavuz endişe

Biregüçün kuyı kazan ‘âkıbet kendü düşe [293/1]

Yûnus sözi ‘âlimden **zinhar olman** zâlimden

Korka durun ölümden cümle togan ölmüşdür [76/5]

Ben eydürem kim iy Ganî nedür bu derdün dermânı

Zinhâr esirgeme beni ‘ışk odına yak Çalab'um [186/3]

Benzer örnekler için bkz. [2/9], [246/1], [298/4], [336/1], [341/3]

2.1.13. hergiz + (-mA-) / hergiz ... + (-mA-)

Bunda hep gelenler gider **hergiz gelmez** yola gider

Bizüm hâlümüzden haber soranlara selâm olsun [231/7]

Bana Uçmak neme gerek **hergiz** gönlüm ana **bakmaz**

İş bu benüm zârılıgum degül ahî bir bâğičün [234/3]

Şîrîn hulklar eylegil tatlu sözler söylegil

Sohbetlerde Yûnus'ı **hergiz unutmayalar** [57/9]

Hızr u İlyâs degüliken ölmez dirlige sataşdum

Hergiz yimez içmez iken içüm toptolu aş oldu [354/6]

Benzer örnekler için bkz. [3/7], [3/13], [76/2], [117/4],[117/5], [142/4], [235/2], [268/7], [316/5], [327/1], [327/4], [341/6], [362/2]

¹⁶ Şu iki örnekte zinhar, “aman” anlamı ile olumlu bağlamda kullanılmıştır:

Zinhâr gözüni açagör nefis duzagını seçegör

Dost mahfiline geçegör andan yigrek turak nedür [37/5]

Emânetdür **sakıngıl** ‘ışk haberini **zinhar**

Oturup degme yirde söyleme ‘ışkun sözün [254/6]

2.1.14. hergiz + degül

Ma'nî eri bu yolda melûl olası degül

Ma'nî tuyan gönüller hergiz ölesi degül [158/1]

2.1.15. hergiz + yok / hergiz ...+ yok

Kıyl u kâle mecâl yok ol hâldür ana kâl yok

Hergiz ana ecel yok ezel-ebed içinde [295/29]

Her kim 'izzetden geçmedi 'âşıklık bühtândur ana

Hergiz girdüğü yok durur 'ışkıla 'izzet bir eve [2/3]

2.1.16. asla + (-mA-)

Kimine derd virür asla inlemez

Kiminün dünyâda derdin bol eyler [95/8]

2.1.17. sakın + (-mA-)

Kâfile geçdi sen gafletde bulundun

Sakın ser-mâyeni virme ziyâne [346/2]

2.1.18. yok + hîç

Nâ-gehân gördüm bir yüz yokdur anunla hîç söz

Sırrın dirisem olmaz sıgımaz lisân içinde [339/6]

2.1.19. yok + hîç kimse

İki cihân varlığını kudret eli tutup durur

Yol yok durur hîç kimseye sensüz bir adum atmağa [323/4]

2.1.20. (-mA-) + hîç

İsrâfil sûrı urıcak her bir sûret nefsum diye

Ben anmayam hîç Yûnus'ı Tapduk gele ol dem dile [317/10]

2.1.21. (-mA-) + hîç bir nesne

'İşkun serhengi beni komaz hîç bir nesneye

Ne İslâm'da ne dînde anılmaz küfr ü imân [264/4]

2.1.22. (-mA-) + zinhar

Koyup gel nakş u nigâr nakşa yol virme zinhâr

Nakşıla yola giren ‘âkıbet dünyâ sever [39/1]

Hor bakma sen ‘azîzüm ‘ışk erine **zinhâr**

Sırr-ı Mevlâ’sıyla pinhânidur âşıklarun [150/5]

2.1.23. (-mA-) + sakın

Yavuzluk **eyleme sakın** ecel sana senden yakın

Niçelerün aslın kökin yord eyleyüp boza durur [72/2]

Gülme sakın sen ana eyü degildür sana

Kişi neyi gülerse başa gelegen olur [96/2]

Küfrini atar iken îmânun **urma sakın**

Hırs bizümle düşmândur bilişlödür il degül [163/4]

2.1.24. (-mA-) + hergiz

Evvel ay niçe dogdıysa ayruk **dolanmadı hergiz**

Eksilmedi ‘ömri anun her kime kim kıldı nazar [77/4]

Çün Yûnus'dan **gelmedi hergiz** ziyân

Sen bilürsin âşikâre vü nihân [417/27]

Gítmez ‘âşık gözinden **hergiz** ma‘şûk hayâli

Nitekim Zelhâ virür Yûsuf'un nişânını [398/3]

İy Yûnus Hakk'ı bilen **söylemez hergiz** yalan

İkilik ile gelen togrı yol bulmuş degül [167/5]

2.1.25. (-mA-) + kimse

‘Akıl taht eyledi başı şöyle bilür her bir işi

Dünyâ içre ‘âkil kişi **degmez kimseye** ziyânı [412/4]

Yort iy gönül sen bir zamân âsûde fârig hoş yüri

Korkma kayırma kimseden gussa vü gamdan boş yüri [403/1]

Tehî **görmek kimseyi** hiç kimesne boş degül

Eksükligile nazar erenlere hoş degül [167/1]

2.1.25.a. (-mA-) + kimsene

Niçe ki eydürem râzum **söylemeyem kimseneye**

Gider bu sabr u karârum dost ögüme düşe gelür [73/2]

Götürmedi kimsene kimsenenin gücünü

Güç götürdüm diyenler eli irinceyimiş [124/3]

2.1.25.b. (-mA-) + kimesne

Bu ‘ışk kandalığın **bilmez kimesne**

Bilürler haddini pâyân-ı ‘ışkdur [90/4]

Senün ‘ışkun odı meger **sıçramaya kimesneye**

Bir zerre degdi Yûnus'a cihân içinde fâş oldı [354/10]

2.1.26. ne ... ne ... + kimse

Türklerin İslâm kültür dairesine girmesi sonucu Farsçanın etkisiyle dilimize girmiş kullanımlardan biri olan ve aynı görevdeki isimleri veya eşit tümceleri birbirine bağlayan ve tümcelere olumsuzluk anlamı katan *ne ... ne ...*¹⁷ (Öztürk 1998: 147), YED’de çoğu zaman olumlu kimi zaman da olumsuz yüklemle kullanılmıştır. Yapının olumsuz yüklemle kullanılarak yine bir olumsuz anlamı karşılaması olumsuz uyumu gibi görünmektedir oysa aynı yapı birçok örnekte olumlu yüklemle kullanılarak da aynı anlamı (olumsuz anlamı) karşılamıştır:

Ne ... ne + olumsuz yüklem = olumsuz anlam

(-) + (-) + (-) = (-)

Ne ... ne + olumlu yüklem = olumsuz anlam

(-) + (-) + (+) = (-)

Ne ... ne ... yapısının yer aldığı aşağıdaki ilk örnekte yüklem olumlu iken ikincide olumsuzdur. Türkçenin tarihî gelişim sürecinde *ne ... ne...* yapısının yer aldığı tümcelerin yüklemelerinin kimi metinlerde az da olsa olumsuz kullanımlarına rastlanılmakta bu sayının Tanzimatla birlikte arttığı görülmektedir (Menabıt 2004). Elbette özellikle şiir dilinde ölçü/uyak gibi biçimsel kaygıların bu kullanımda etkili olduğu göz ardı edilmemelidir.

Ne oran u kıyâs **ne** nakş u nişân

Ne miyân u kenâr nihâyetün **var** [48/4]

Dost yüzinden nikâbı her kim giderdiyise

¹⁷ *ne* sözcüğünün kökenine dair bkz. (Nalbant Özkan 2003).

Hicâb **kalmadı** ana ayruk **ne** hayr u **ne** şer [26/3]

Aşağıdaki örnekte *kimse* sözcüğü *varıdı* ve *yâr idüm* yüklemelerini olumsuzlayan *ne... ne...* yapısı ile bir uyum içerisindedir. Dolayısıyla bu dize “Şerikim/ortağım yoktu, (hiç) kimseyle yar değildim.” olarak aktarılabilir:

Bile idüm Hazret'de ol bî-kıyâs kudretde

Ne şerîküm varıdı **ne kimseyle** yâr idüm [223/3]

2.2. Çift Olumsuzluk

Aşağıda, aynı biçim-dizimsel yapıda yer alarak çift olumsuzluk ortaya koyan işaretleyiciler sıralanmış, açıklanmaya muhtaç durumlar ilgili maddenin altında yer almıştır:

2.2.1. (-mA-) + (-mA-)

Yüzgeçlik **öğrenimeyen** kul **girmesün** bu denize

‘İşk denizi derin olur ‘aceblemen batdugını [401/4]

Namâz **kılmayana** sen müsülmândur **dimegil**

Hergiz müsülmân **olmaz** bagrı dönmişdür taşa [341/6]

Olmaz sözi **dimezem** ben ma‘rifet ehline

Zîrâ disem inanmaz ağaçda bitdi karpuz [106/6]

Kıymetin tuyarısan neye deger iş bu dem

Erenlerün ma'nîsin **almaza satmayalar** [57/7]

Benzer örnekler için bkz. [325/1], [325/2], [325/1], [325/3], [325/4], [325/5], [325/7], [326/3], [326/4], [326/5], [326/6], [326/7].

2.2.2. (-mA-) + yok

Sensin benüm cânım cânı **sensüz** karârüm **yok durur**

Uçmak'da sen **olmazısan** va'llâh nazarum **yok durur** [52/1]

2.2.3. (-mA-) + sUz

Sorma hâlin kimisine **varma İbrahim'suzma**

Kim isine gövdesine ulşup yeni yolânı gör [22/4]

Yidi zindân kapusın Yûnus soynuban çıkdı

Kalmaya sensüz dahı ben gussadan yadaram [220/8]

Dünyede cânlu cânsız olmayalar sensüz

Câna cânsın gümânsuz hîc menendün yok senün [147/8]

2.2.4. +sUz + (-mA-) / +sUz + ... (-mA-)

Sûretler ün diyemez söz kendüsüz söylenmez

İşler hicâbsuz olmaz risâlet hâsılıdır [25/4]

‘İşkdur bu derdün dermâmî ‘ışk yolına virdüm cânı

Miskîn Yûnus dir yâ Ganî bir dem ‘ışksuz kalmayayım [269/8]

İki cihân varlığı ger benüm olurısa

Sensüz bana gerekmez iş senünledür tamâm [202/5]

Kul pâdişâhsuz olmaz pâdişâh kulsuz degül

Pâdişâhî kim bileydi kul itmese yort savul [151/1]

Benzer örnekler için bkz. [3/9], [5/7], [107/1], [107/3], [107/7], [183/8], [188/5], [188/6], [189/3], [192/5], [297/1], [302/2], [311/3], [317/3], [323/3], [328/4], [377/4], [408/2], [402/6]

Olumsuz kutupluluk unsurları, +sUz’lu bir çoklu olumsuzlukta yer aldıklarında çoklu olumsuzluk bir çift olumsuzluk okuması taşır ki bu durumda çoklu olumsuzluk içerisindeki olumsuz kutupluluk unsurları anlamlarının tersine dönüşür. Nitekim aşağıdaki dizelerde yer alan *kimse* sözcüğü *herkese*, *hîc* sözcüğü *daima*’ya dönüşmektedir (krş. 2.2.5. +sUz ... + yok):

Kâ’imdür hîc ırılmaz ansuz kimse dirilmez

Adım adım yir ölçer kendü revân içinde [302/2]

Kandayısa yaş-kurı hîc sensüz olmaz biri

Ne ölüsün ne diri hîc tenün yokdur senün [147/5]

2.2.5. +sUz ... + yok

Sensin benüm cânım cânı sensüz karârum yok durur

Uçmak’da sen olmazısan va’llâh nazarum yok durur [52/1]

‘İşksuz âdem dünyede bellü bilün yok durur

Her biri bir nesneye sevgüsü var “âşıkdur [86/1]

+sUz işaretleyicili ikiden fazla olumsuzluk unsurunun yer aldığı aşağıdaki örnekte ortaya olumlu bir anlam çıkmıştır. Burada dikkati çeken hîc olumsuz kutupluluk unsurunun da anlamının tersine dönmesidir. Buna göre

'ışksuz *hîc nesne yok durur* ifadeleri *her şey -ancak- aşk iledir* olumlu anlamını karşılar (krş. +sUz + (-mA-) / +sUz + ... (-mA-):

Yir gök tolu bu 'ışk durur 'ışksuz hîc nesne yok durur

'ışk bahrisi olubanı denizlere talan benem [177/2]

2.2.6. +sUz + degül

Kul pâdişâhsuz olmaz pâdişâh kulsuz degül

Pâdişâhı kim bileydi kul itmese yort savul [151/1]

2.2.7. yok + (+sUz)

Hem evvelsin hem âhir kamu yirlerde zâhir

Hiç makâm yokdur sensüz ben niçün göremezin [256/3]

3. Sonuç

Çoklu olumsuzluk (multiple negation), -muhtelif alt başlıklar bir yanadilde şu iki başlık altında incelenmektedir: a. Birden fazla olumsuzluk unsurunun bir arada kullanılıp birbirini iptal etmeden yine olumsuz bir anlamı karşıladığı *olumsuzluk uyumu* (negative concord). b. (En az) iki olumsuzluk unsurunun bir arada kullanılıp birbirini iptal ederek olumlu bir anlam ortaya koyduğu *çift olumsuzluk* (double negation). Çoklu olumsuzluğa dair yapılan çalışmalarda, diller umumiyetle çift olumsuzluk kuralı'nı (law of double negation) uygulayan diller ve uygulamayanlar olarak ikiye ayrılmaktadır. Olumsuzluk uyumunda, kimi dillerde kuvvetli bir olumsuz anlam ortaya çıkarken kimilerinde var olan olumsuz okuma korunur; çift olumsuzlukta ise birden fazla olumsuzluk unsuru aynı biçim-dizimsel yapıda yer alıp kimi zaman kuvvetli bir olumlu anlam ortaya koyarken kimi zaman da var olan olumlu anlamı zayıflatır. Nitekim araştırmacıların bir kısmı çift olumsuzluğu anlamı kuvvetlendirme yollarından biri, bir söz sanatı olarak değerlendirirken kimileri de -açık- olumlu ifadenin anlamını zayıflatan bir araç olarak görür. Bu yaklaşımları stilistikle ilişkilendirmek yanlış olmayacaktır.

Türkçede, çoklu olumsuzluğun yer aldığı yapılarda kimi bağlamlarda çift olumsuzluk, kimi bağlamlarda olumsuzluk uyumu okuması görülebilmektedir. Dolayısıyla Türk dili için hem olumsuzluk uyumu hem de çift olumsuzluk kuralının geçerli olduğu ifade edilebilir. Türk dili olumsuzluk uyumu söz konusu olduğunda, olumsuz sözcüklerin kendi başlarına bulunmayıp bir olumsuzluk işaretleyicisi ile birlikte bulunmak zorunda olduğu *mutlak olumsuzluk uyumuna* sahip olan dillerdendir. Başka bir ifade ile, olumsuzluk uyumunda rol oynayan olumsuz sözcükler Türkçede, tıpkı olumsuz kutupluluk unsurları gibi bir

olumsuzluk işaretleyicisi ile desteklenmek zorundadır. Dolayısıyla Türkçe için, olumsuz kutupluluk unsurlarının olumsuzluk uyumunun bir parçası olduğu ifade edilebilir. Olumsuzluk uyumunda yer alan sözcüklerle olumsuz kutupluluk unsurları birçok dilde farklı unsurlarla karşılanır; bu iki olumsuzluk unsuru arasındaki fark, olumsuz kutupluluk unsurlarının aksine olumsuz sözcüklerin kısa cevaplarda (one-word/fragmentary) kullanılabilmesidir. Türkçede ise olumsuz sözcükler ve olumsuz kutupluluk unsurlarını aynı unsurlar karşıladığı için her iki unsurun da kısa cevaplarda kullanılabilmesi ve olumsuzluk uyumunda rol oynadığı rahatlıkla ifade edilebilir.

Türkçedeki çoklu olumsuzluk görünümünün izini sürmeyi amaçladığımız Dîvân'ında Yûnus Emre, tercihini daha ziyade *olumlu* kurgulanmış tümcelerden yana kullanmıştır. Bu durum sevgi, barış, hoşgörü gibi erdemleri ön plana çıkararak insanın manevî olarak yükselmesini gaye edinen bir gönül adamının hayata bakışı ile yakından ilgili olsa gerektir. Bununla birlikte o, gerek ölçü/uyak gereği gerekse stilistik bakımdan etkili dil kullanımlarından biri olan çoklu olumsuzluktan istifade etmekten geri durmamıştır. Şiirlerinde iki olumsuzluk unsurunun bir olumlu anlamı karşıladığı çift olumsuzluk ve iki olumsuzluk unsurunun yine bir (kuvvetli) olumsuz anlamı karşıladığı olumsuzluk uyumu kullanımlarında herhangi bir özellikli durum söz konusu değilken ikiden fazla olumsuzluk unsurunun yer aldığı kimi yapılar izaha muhtaçtır denilebilir, zira çoklu olumsuzluğun ikiden fazla unsurla sağlandığı durumlarda ortaya çift olumsuzluk okuması mı yoksa bir olumsuzluk uyumunun mu çıktığı hususu bağlam duyarlıdır. Bu, özellikle olumsuz kutupluluk unsurlarının yer aldığı çoklu olumsuzluk yapılarının anlamlandırılmasında söz konusudur.

Aşağıdaki tablolar Yûnus Emre Dîvânî'nda kullanılan çoklu olumsuzluk unsurlarının birbirleri ile olan etkileşimini göstermektedir. Tablolardaki çift olumsuzluk ve olumsuzluk uyumu değerlendirmelerinde yatay çizgideki işaretleyiciler dikeydekilerden önce gelecek şekilde kurgulanmıştır.

Tablo 3. *YED'de Çift Olumsuzluğu Gerçekleştiren İşaretleyiciler ve Etkileşimleri*

	-mA-	+sUz	degül	yok
-mA-	+	+	-	+
+sUz	+	-	+	+
degül	-	-	-	-
yok	-	+	-	-

Tablo 4. *YED'de Olumsuzluk Uyumunu Gerçekleştiren İşaretleyiciler ve Etkileşimleri*

	mA-	yok	degül	hîç	hîç kimse	kimse/kimsene/ kimesne ¹⁸	zinhar	sakın	hergiz
hîç	+	+	+						
hîç kimse/ hîç kimsene/ hîç kimesne	+								
hîç kimesne			+						
hîç nesne	+	+							
kimse/kimsene	+	+							
kimse/kimsene kimesne	+								
nesne	+	+							
zinhar	+								
hergiz	+	+	+						
asla	+								
sakın	+								
yok				+	+				
-mA-				+		+	+	+	+
ne ... ne ...						+			

Yukarıdaki tablolara bakıldığında YED’de çift olumsuzluğun -mA-, +sUz, degül (~ ermes) ve yok temel ve açık olumsuzluk işaretleyicilerinin birbirleri ile olan hususi kullanımları ile gerçekleştirildiği; olumsuzluk uyumunun ise muhtelif (kuvvetli) olumsuz kutupluluk unsurları ve zamanla serbest seçim unsurluğundan olumsuz kutupluluk unsuruna dönüşen ve/veya bu işlevi gören unsurlarla +sUz dışındaki olumsuzluk işaretleyicilerinin etkileşimleri ile sağlandığı görülür. Elbette yukarıda yer alan olumsuzluk unsurları ve bu unsurların birbirleriyle kullanımları dönem ve yazarlar değişikçe farklılıklar arzedecek, bu görünümmler daha da zenginleşecektir. Ancak yalnızca bir eserden, dönemini tek başına temsil etme gücüne sahip Yûnus Emre’nin Divân’ından, elde edilen verilerin Türkçedeki çoklu olumsuzluğun türlü görünümmlerini ortaya koymaya kâfi olması başlı başına dikkate değerdir.

NOT: Bu çalışmada yer alan teorik bilgiler, yazarın Rabgûzî’nin Kıssaşü’l-enbiyâsında Olumsuzluk (2013) başlıklı yayımlanmamış doktora tezinden hazırlanmıştır.

¹⁸ ne ... ne ... yapısı ile kullanımda söz konusu olan kimse unsurudur.

Kısaltmalar ve İşaretler

bkz.	bakınız.	YED	Yûnus Emre Dîvânî
BH:	Belirtme Hâli	YF	Yardımcı fiil
Çek.	Çekçe	YH	Yaklaşma hâli
ÇOSUZ	Çift Olumsuzluk	T1K	Teklik birinci kişi
Fr.	Fransızca	T3K	Teklik üçüncü kişi
GÇZ	Geçmiş Zaman	vb.	ve benzeri/benzerleri
GNZ	Geniş Zaman	vd.	ve diğeri/diğerleri
Hol.	Hollandaca	*	1.Dil bilgisel olmayan (ungrammatical), kabul edilemez ifade/ler. 2. Metinde yer almayan, kurguya dayalı ifade.
İng.	İngilizce		
İt.	İtalyanca		
krş.	karşılaştırınız		
Leh.	Leh dili	—,~	(Mantukta) değilleme eklemi, önermeleri deęiller.
OKU	Olumsuz Kutupluluk Unsurları	P	P önermesi
OSUZ	Olumsuz/olumsuzluk (işaretleyicisi)	↔	(Mantukta) ancak ve ancak
OSUZU	Olumsuzluk Uyumu	=	Anlamda eşitlik
Ru.	Rusça		
Tü.	Türkçe		

Kaynaklar

- Ağca, F. (2010). *Budist Türk Çevresi Metinlerinde Olumsuzluk ve Yokluk Şekilleri*. Ankara: TKAE Yay.
- Banguoğlu, T. (1986). *Türkçenin Grameri*. Ankara: TDK Yay.: 528.
- Bernini, G.- Ramat, P. (1996). *Negative Sentences in The Language of Europe. A Typological Approach*. Berlin/New York: Mouten de Gruyter.
- BThaszczak, J. (2001). *Investigation into the Interaction between the Indefinites and Negation*. Berlin: Akademie Verlag.
- Çürük, M. S. (2013). *Rabgüzi'nin Kısaşı'l-enbiyâ'sında Olumsuzluk*. Doktora tezi. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Dahl, Ö. (2010). Typology of Negation. *The Expression of Negation* (ed. Laurance R. Horn). Berlin/New York: Mouten de Gruyter. p. 9-38.
- Ediskun, H. (1985). *Türk Dilbilgisi, Dil-Sesbilgisi-Biçimbilgisi-Cümlebilgisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Erdal, M. (2004). *A Grammar of Old Turkic*, Leiden-Boston: Brill.
- Giannakidou, A. (1997). *The Landscape of Polarity Items*. Ph.D. dissertation. University of Groningen.
- Giannakidou, A. (2006). N-words and Negative Concord. *The Blackwell Companion to Syntax*. Vol. III, (ed. M. Everaert and H. van Riemsdijk). Oxford: Blackwell, p. 327-391.
- Givón, T. (1978). Negation in language: Pragmatics, Function, Ontology. *Syntax and Semantics*. Vol. 9: *Pragmatics*. New York: Academic Press. s. 69-112.
- Givón, T. (1993). *English Grammar: A function-based Introduction*. vol. 1 & 2. Amsterdam: John Benjamins.
- Givón, T. (2001). *Syntax, An Introduction*. Vol. 1-2. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Göksel, A. - Kerslake C. (2005). *Turkish: A Comprehensive Grammar*. London and New York: Routledge.

- Gölpınarlı, A. (1992). *Yunus Emre ve Tasavvuf*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Hatiboğlu, V. (1972a). *Türkçenin Sözdizimi*. Ankara: TDK Yay.: 353.
- Hatiboğlu, V. (1972b). *Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*. 2. baskı. Ankara: TDK Yay.: 364.
- Horn, L. R. (2001). *A Natural History of Negation*. Stanford: CSLI Publications.
- Jäger, A. (2006). *History of German Negation*. Ph.D. dissertation. Friedrich-Schiller-Universität Jena.
- Jespersen, O. (1917). *Negation in English and Other Languages*. Copenhagen: A.F. HfSt.
- Jespersen, O. (1924). *The Philosophy of Grammar*. London: Allen and Unwin.
- Haegeman, L. (1995). *The Syntax of Negation*. Cambridge University Press.
- Haspelmath, M. (1997). *Indefinite Pronouns*. Oxford: Clarendon Press.
- Haspelmath, M. (2005). Negative Indefinite Pronouns and Predicate Negation. *The World Atlas of Language Structures*. (ed. Martin Haspelmath vd.) Oxford: Oxford University Press. p. 466-469.
- Haspelmath, M. vd. (2001). (ed.) *Language Typology and Language Universals*. Vol. 2. Berlin/New York: Walter de Gruyter.
- Horn, L. R. (2001). *A Natural History of Negation*. Stanford: CSLI Publications.
- Karamanlıoğlu, A. F. (1994). *Kıpçak Türkçesi Grameri*. Ankara: TDK Yay.: 579.
- Klima, E. (1964). Negation in English. *The Structure of Language: Readings in the Philosophy of Language* (ed. Jerry A. Fodor - Jerrold J. Katz). New York: Prentice Hall. p. 246-323.
- Korkmaz, Z. (2003). *Gramer Terimleri Sözlüğü*. Ankara: TDK Yay.: 575.
- Korkmaz, Z. (2009). *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*. 3.baskı. Ankara: TDK Yay.
- Kornfilt, J. (1997). *Turkish*, London: Routledge.
- Köprülü, M. F. (1991). *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yay.
- Krifka, M. (2007). Negated Antonyms: Creating and Filling the Gap. *Presupposition and Implicature in Compositional Semantics* (Palgrave Studies in Pragmatics, Language and Cognition). (ed. Uli Sauerland and Penka Stateva). Basingstoke / New York: Palgrave Macmillan. p.163-177.
<http://amor.cms.hu-berlin.de/~h2816i3x/Publications/Negated%20Antonyms.pdf>
Erişim: 27.12.2011
- Labov, W. (1972) Negative Attraction and Negative Concord. *Language* 48. 773-818.
- Menabıt, C. S. (2004). Ne...ne'li veya ne ne...de'li Bağlama Edatlarında Olumsuzluk Sorunu. *TDAY-Belleten*. C. I. s.71-92.
- Nalbant Özkan, B. (2003). Ne Kelimesinin Farklı Bir Kullanışı Üzerine. *Türkoloji Dergisi*. XVI C.16. S.1. s.73-86.
- Öztürk, M. (1988). *Farsça Dilbilgisi*. Ankara: TTK Yay.
- Penka, D. (2010). *Negative indefinites*. Oxford: Oxford University Press.
- Tatçı M. (1991). *Yunus Emre Divanı*. Ankara: Akçağ Yay.
<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10663.metinpdf.pdf?0> 27.04.2014
- Tekin, T. (1968). *A Grammar of Orkhon Turkic*. Bloomington: Indiana University Publications.
- Tekin, T. (2000). *Orhon Türkçesi Grameri*. Ankara: Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi: 9
- van der Wouden, T. - Zwarts, F. (1992). Negative Concord. *Language and Cognition 2. Yearbook 1992 of The Research Group for Linguistic Theory and Knowledge Representation of The University of Groningen*. (ed. D. Gilbers-S. Looyenga). 317-331.
- van der Wouden, T. (1994). *Negative Contexts*. Ph.D. dissertation. Groningen: University of Groningen.
- von Gabain A. (1988). *Eski Türkçenin Grameri*. (çev. Mehmet Akalın). Ankara: TDK Yay.
- Zeijlstra, H. H. (2002). What the Dutch Jespersen Cycle may reveal about Negative Concord. *Linguistics in Potsdam*. Vol. 19. p. 183-206.
- Zeijlstra, H. H. (2004a). *Sentential Negation and Negative Concord*. Ph.D. dissertation. Utrecht: LOT.
- Zeijlstra, H. H. (2004b). Two Ways of Expressing Negation. *Proceedings of ConSOLE 12*. p. 245-259.